

okoljskih zgodovinarjev v Evropi sodi portugalski *Report(h)a: Rede portuguesa de história ambiental / Report(h)a: Portuguese Network of Environmental History* (<http://www.reportha.org/en/>).

Kot je običajno za evropske in svetovne okoljskozgodovinske konference, je bilo med odmori mogoče kupiti nove knjige in revije uveljavljenih okoljskozgodovinskih založb, kakršni so Berghahn Books, Rachel Carson Center for Environment and Society in White Horse Press. Glede na število referentov je smiselna odločitev, da referati obravnavane konference ne bodo objavljeni v skupnem zborniku.

Prihodnja konferenca Evropskega združenja okoljskih zgodovinarjev (<http://eseh.org/home/>) bo v Talinu leta 2019, istega leta pa bo potekal tudi tretji svetovni kongres okoljskih zgodovinarjev v Braziliji (<http://www.iceho.org/>).

Žiga ZWITTER

POPLAVA, ZEMLJOTRES, SMOG: PRILOZI EKOISTORIJI BOSNE I HERCEGOVINE U 20. STOLJEĆU, ZBORNİK RADOVA, KNJIGA 3, UDRUŽENJE ZA MODERNU HISTORIJU/UDRUGA ZA MODERNU POVIJEST (UMHIS), SARAJEVO, UR. AMIR DURANOVIĆ, SARAJEVO, 2017, 194.

Svjetski historiografski trendovi posljednjih desetljeća naklonjeni su ekohistorijskim studijama. Jedan od brojnih razloga jeste i to što se u recentnoj historiografiji već izgradila svijest o tome koliko ekohistorijsko polazište može biti odličan temelj za stvaranje drugačijih perspektiva, revidiranje ranije nastalih, ali i nastanak novih otkrića, koja se kasnije mogu dokazati primjenom različitih metoda. Ekohistorijska pitanja, nisu samo pitanja prošlosti, te nisu ograničena samo na prošlost. Ona se reflektiraju na sadašnjost i daju opomenu za budućnost. U kontekstu porasta ekološke svijesti i aktualizacije važnosti proučavanja povijesti nekih lokaliteta na mikro, mezo i makro nivou, ekohistorija je s margina historiografskih izučavanja, došla na pozicije kada je prisutan ogroman zamah u formiranju ekohistorijskih studija širom svijeta. Jedna od potvrda za to je i Zbornik radova pod nazivom »Poplava, zemljotres, smog: Prilozi ekohistoriji Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću.«

Zbornik radova pod nazivom »Poplava, zemljotres, smog: Prilozi ekohistoriji Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću.« objavljen je u prosincu 2017. godine u suradnji *Udruženja za modernu historiju (UMHIS)* i *Heinrich Böll Stiftung-a*. Glavni urednik zbornika radova je bosanskohercegovački povjesničar i profesor na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, doc. dr. Amir Duranović. Autori radova u ovom zborniku, pored njega su i dr. Vera Katz, dr. Enes S. Omerović, magistrica Aida Ličina Ramić, zaposleni na Institutu za historiju Univerziteta u Sarajevu, te magistar Dino Dupanović nastavnik povijesti u dvije škole u Bihaću i potpredsjednik Kluba studenata ISHA Sarajevo.

Kao što se može vidjeti iz njihovih životopisa, a kako je to i u predgovoru Zbornika objasnio autor Amir Duranović, ostali autori radova, bili su i ranije zainteresirani za ekohistorijske teme. U brojnim studijama bosanskohercegovačkih povjesničara postojali su segmenti ekohistorijskih elemenata, iako nedovoljno razrađeni i opsežni u tom pravcu. Postojale su čak i različite inicijative poput npr. projekta »Velike poplave u Bosni i Hercegovini tokom XX stoljeća«, gdje su zaista napravljeni prvi ekohistorijski koraci u bosanskohercegovačkoj historiografiji. Ipak, može se smatrati da do objave zbornika radova »Poplava, zemljotres, smog: Prilozi ekohistoriji Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću.« nije bilo značajnijeg zvaničnog utemeljenja ekohistorije u bosanskohercegovačkoj historiografiji.

Iz sadržaja koji je ponuđen na samom početku može se vidjeti da su tematike obrađene u zborniku radova većinski usmjerene na analizu ekoloških nepogoda. Tu su, dakle, analizirani samo neki segmenti u širokom spektru ekohistorijskih tema, što je svakako dobra osnova za dalja ekohistorijska izučavanja.

Nakon predgovora u kojem je autor Amir Duranović objasnio na koji način se formirala ideja, ali i realizacija stvaranja jednog ovakvog projekta, on je ponudio i uvod o ekohistoriji i njenom razvoju.

Naveo je da je utemeljenje ekohistorije kao zasebne istraživačke oblasti najsnažniji zamah imalo od polovine 20. stoljeća. Tu je vidljivo i njegovo opredjeljenje u smislu teoretske historiografske dileme o tome da li je ekohistorija nova historiografska disciplina ili nova historijska znanost. Dalje je ukazao na nekoliko ključnih imena, kada je riječ o ekohistoriji. Možda je tu bilo potrebno spomenuti još i teorijske perspektive izučavanja ekohistorije autora Donalda Worstera i autorice Carolyn Merchant, te studiju »Povijest europskog okoliša« autora Delorta i Waltera, no kako je sam autor naveo, njegov cilj nije bio sumirati dotadašnje ekohistorijske studije, pa je njegov odabir sasvim kredibilan. Osvrnuo se i na hrvatske ekohistorijske pothvate i naglasio da bi se ti odjeci trebali osjećati i u Bosni i Hercegovini. Kako kaže u predgovoru, autori studija ovog zbornika, nastojali su sagledati period nakon 1918. godine iz perspektiva koje nisu do tada bile prisutne u bosanskohercegovačkoj historiografiji. Autor Duranović je na kraju predstavio fundamentalna istraživačka pitanja ostalih autora radova u zborniku i naveo kako se kroz te radove može vidjeti opseg mogućnosti u pristupu istraživanja istog ekohistorijskog fenomena. U konačnici je izložio da je ovaj projekt napravljen, između ostalog i kako bi se bosanskohercegovačka historiografija približila aktualnim trendovima. Svoj rad temeljio je na ranijim, ali i recentnijim studijama svjetski poznatih povjesničara okoliša. Pri tome je svakako dao i svoj pečat o pitanjima i razvoju ekohistorije kao takve.

U zborniku radova, dalje je predstavljen i rad *Velike poplave u Bosni i Hercegovini (1918-1941)* koji je nastao iz pera autora Enesa S. Omerovića. On je apostrofirao zapostavljenost ovakvih tematika u bosanskohercegovačkoj historiografiji, te je objasnio potrebu postavljanja kriterija za klasifikaciju poplava po određenim parametrima. U naredna tri simbolično nazvana naslova, »Poplave na sve strane«, »Ovo nikada nije bilo« i »Da Bog sačuva i gledati, a kamoli doživjeti« autor je dočarao tadašnju percepciju ljudi o zbivanjima tijekom poplava na prostoru Bosne i Hercegovine. Kroz te dijelove predstavio je zbivanja tijekom perioda plavljenja i destrukciju koju su te katastrofe napravile, što je uveliko utjecalo na stanovništvo. Bavio se i posljedicama, te aktivnostima nadležnih organa u vrijeme poplava, ali i nakon njih. Opsežno je obradio poplave iz studenog 1925. godine, te se moglo zamijetiti na koje je sve aspekte života mogao da utječe ovaj ekološki fenomen. To se moglo zamijetiti i na primjeru, u radu tretiranih periodičnih poplava iz travnja 1932. i studenog 1934. godine. Kroz dio pod naslovom »Kako spriječiti poplave ubuduće?« autor je naznačio nesrazmjer između potreba koje su bile nužne i dostupnih sredstava za realizaciju istih. Spomenuo je i probleme neumreženih obrambenih sistema koji nisu bili efikasni, te se osvrnuo na formiranja vodnih zadruga kao mehanizama za izgradnju i održavanje obrambenih i preventivnih metoda od poplava. U radu je ponudio i perspektive učešća vlasti u periodu nakon poplava. Autor zaključuje da su sve ove poplave, iako nisu zahvatile jednaku teritorijalnu površinu, s razlogom dobile epitet »velikih«, te da su, iako negativni fenomeni, dugoročno gledano, bile pokretači nekih pozitivnih promjena. Na kraju je ponudio tabelarni pregled maksimalnih vodostaja na vodomjernim stanicama u Bosni i Hercegovini sa zabilježkama, što potvrđuje opsežnost njegovog istraživanja, a to je vidljivo i kroz ponuđeni popis korištene građe.

U sistematično obrađenom radu autor Omerović nije ulazio u dublje analize klimatoloških varijacija ovog perioda, u kojima bi se možda mogli tražiti uzroci poplava, pa bi zato ovaj njegov rad mogao biti dobar temelj za produbljivanje istraživanja i nastanak novih ekohistorijskih studija. Govori o nastradalim selima i gradovima, oštećenim ili uništenim komunikacijama, te spominje evakuacije stanovništva i stoke, gdje bi se na mikro nivou mogao sagledati utjecaj migracija na okoliš. U krajnjoj liniji mogli bi se proučavati i aspekti gladi praćeni bolestima, kao prateća posljedica poplava zbog uništenja zaliha hrane. Autor je spomenuo da je Neretva odnijela velike količine balvana, što bi drugim povjesničarima mogao biti poticaj da se sfere njihovog interesovanja pomjere ka istraživanju eksploatacije šuma i utjecaja te eksploatacije na okoliš u Bosni i Hercegovini.

Autorica Vera Katz u svome radu *Poplave u Bosni i Hercegovini - posljedice i pokušaji zaštite (1965-1976)* bavila se fenomenom poplava, pojašnjavajući njihovo percipiranje kroz nekoherentnost pojma ranije i danas, kada je opasnost od poplava hipostaza za društvene probleme. Dalje je analizirala prirodno-geografske karakteristike rijeka u Bosni i Hercegovini, kao vrlo bitne čimbenike. Posebno se fokusirala na katastrofalne poplave iz svibnja, 1965. godine na primjeru grada Doboja i općine Dobojskog

sreza. Sumirala je također najbitnije točke Odbora za pružanje pomoći poplavljenim krajevima u Republičkom izvršnom vijeću, koje se tiču posljedica, saniranja i prikupljanja sredstava za otklanjanje štete prouzrokovane poplavama. Dotakla se i pitanja uređenja i zaštite sustava poplava u SFRJ, ukazujući na nedovoljna novčana sredstva, organiziranje savjetovanja o zaštiti od poplava na širem nivou pod pokroviteljstvom Savezne konferencije SSRNJ. Autorica Katz je dalje posvetila pažnju periodu od 1963. do 1977. godine, označavajući ga kao prekretnicu pri pokretanju primarne emisije za otklanjanje posljedica od elementarnih nepogoda, uz ostale navedene mjere koje se tiču uređenja sustava zaštite od poplava u SFRJ. Flagrantno je zaključila da su nakon raznih provedenih akcija poplave pravile ogromne štete, imputirajući u rad i dva primjera (Tuzle - razvijene industrijske zone i Tešnja - nerazvijenog lokaliteta). Iz toga slijedi da su parcijalne zaštite od poplava i neplanska izgradnja neprimjenjive u rješavanju ovakvih problema. Za kraj je ukazala i na nisku ekološku svijest stanovništva, pojavu smoga i zagađenja u većim gradovima Bosne i Hercegovine, uzrokovanim između ostalog djelovanjem industrijskih postrojenja.

Pored velike vrijednosti ovog rada, kako pristupom, metodologijom tako i faktografijom, od nepobitne vrijednosti su i tabelarni prikazi i fotografije koje je autorica priložila. Koristeći značajan broj literaturnih djela, objavljenu i neobjavljenu izvornu građu, autorica Katz je uspjela dati nove perspektive izučavanja povijesti Bosne i Hercegovine. Epistemološki i kontemplativno promatrajući, kompariranjem radova autora Omerović i Katz koji su tretirali fenomen poplava, mogu se vidjeti razlike u pristupu tematici. To je samo jedan od primjera koji pokazuje dalekosežnost mogućnosti u izučavanju ekohistorijskih fenomena. Oba autora su napravila vrijedne studije, a opet su percipirali neke pojave s različitim pozicija, što je još jedna u nizu od vrijednosti ovog zbornika radova.

U radu *Od ekološke katastrofe do olimpijskog grada - Sarajevo 1971-1984* autorice Aide Ličine Ramić, obrađena je u uvodnim dijelovima rada problematika zagađenja okoliša i ponuđen je osvrt na stanje u zemljama socijalističkog uređenja i onih koje su bile angažirane na donošenje zakonskih regulativa o okolišnim problemima. Ona navodi Jugoslaviju kao primjer zemlje s ubrzanom industrijalizacijom i urbanizacijom, što je neminovno ostavilo posljedice na okoliš. Uz to, analogno kroz primjer grada Sarajeva i *Projekta zaštite čovjekove okoline*, osvjetlila je tadašnje prilike i stanje u Sarajevu. Osvrnula se i na zagađenja, koja su došla do izražaja polovinom 1970-ih godina. Autorica Ličina Ramić ukazala je također na neprovođenje *Odluka o zaštiti vazduha u gradu*, problem toplifikacija zgrada, potrebu rekonstrukcije vodovodne mreže, te na opasnost otpadnih voda. Nakon pojašnjenja ekoloških problema Sarajeva, dotakla se polaznih koraka 1970-ih godina pri realizaciji *Projekta za zaštitu okoliša u Sarajevu*, *Odluci o očuvanju kvaliteta vazduha*, značajnim napretkom po pitanju vodovodnih i kanalizacionih sistema i deponija za kruti otpad. Ona navodi i probleme financiranja koji su prolongirali završetak ovoga Projekta za iduću godinu, te zatim njegov uspjeh u razvoju Sarajeva. Zahvaljujući tome, u Sarajevu je održana prestižna manifestacija XIV. zimske olimpijske igre 1984. godine, zaključila je autorica.

Analizom zbivanja u gradu Sarajevu, ona je uspjela objasniti kako je tekao razvoj ekološke svijesti, pojašnjavajući ulogu medija u razumijevanju ekoloških problema. Njena studija može koristiti kao mikro primjer za analizu, u ovom kontekstu, razvojne slike drugih gradova u Bosni i Hercegovini. Također može biti pokazatelj u kolikoj mjeri su zakonske regulative bile probitačne u svrhu zaštite okoliša, te bi ovakvi povijesni primjeri mogli biti model za primjenu sličnih mjera danas. Korištenjem izvorne građe i relevantne literature, ekohistorijskom tematikom predstavljanja razvitka Sarajeva ponudila je novo poimanje povijesti tog grada.

Posljednji rad u zborniku *Političke posljedice zemljotresa u Bosanskoj krajini* nastao je kao rezultat sistematičnog istraživanja autora Dine Dupanovića. U prvom dijelu rada, autor je izložio dešavanja iz 26. i 27. listopada 1969. godine kada je snažan potres pogodio Banja Luku, što se reflektiralo i na ostalih 15 općina Bosanske krajine. U radu je naveo i prve političke odjeke ovog potresa, te domete događaja u vezi sa obnovom Bosanske krajine, koji su kasnije imali ulogu u krupnim političkim promjenama. Tu se postavlja pitanje koje se proteže tijekom cijelog rada, a odnosi se na poredbu Banje Luke i Skoplja, kao gradova pogođenih snažnim potresima. U ovoj studiji autor je također analizirao izvještaje sa terena koji su se ticali materijalne, privredne i industrijske štete, te štete u ljudstvu uzrokovane potresima. Pored toga, posvetio je pažnju i potresu iz prosinca 1969. godine, koji je dodatno zakomplicirao postojeće

stanje. Ukazao je i na dimenziju pojave prokrijumčarene robe iz ostalih dijelova Jugoslavije, te se bavio »slučajem kamp-prikolica« i sukobima SR BiH sa drugim jugoslavenskim republikama. U narednim dijelovima rada se bazirao na formiranje i rezultate rada Komisije za procjenu štete, kao i optužbama koje su se javile na račun SR BiH i te komisije. Autor Dupanović je objasnio kako su tekla politička previranja povezana s pitanjima obnove lokaliteta Bosanske krajine. Kakav je bio politički odjek potresa vidjelo se i kroz *Sastanak predsjednika izvršnih vijeća republika i pokrajina 4. listopada 1970. godine*, gdje je autor prikazao politiku popuštanja SR BiH, kao i posljedice koje su se javile izborne, 1971. godine, nakon oportunističke kampanje. Tu je bilo riječi o pritiscima na Saveznu vladu s ciljem iznuđivanja više sredstava za obnovu Bosanske krajine. Zaključno, autor je naglasio da su posljedice potresa imale bitan utjecaj na političku scenu i naveo da su gradovi Bosanske krajine na kraju uspješno revitalizirani.

Koristeći objavljenu i neobjavljenu izvornu građu, te uz konzultaciju s recentnim korpusom značajnih studija autor Dupanović je uspio pokazati koliko zapravo okolišne prilike mogu imati kratkoročne, ali i dugoročne utjecaje na društvene, ekonomske i političke strukture. Ova socio-ekonomsko-politička perspektiva je samo jedna u nizu onih koje se mogu pratiti u kontekstu proučavanja potresa i sličnih ekofenomena.

Na posljednjim stranicama zbornika, ponuđene su osnovne informacije o autorima. Na kraju vrijedi spomenuti i da su rezimeji svih radova prevedeni na engleski jezik, kako bi šira akademska zajednica mogla imati uvid u tematike koje su obrađene. Ovaj zbornik radova je svojom kvintesencijom osvijetlio koncepte odnosa čovjeka sa njegovim okolišem. Autori su kroz svoje radove uspjeli da prikažu mogućnosti interdisciplinarnog i multidisciplinarnog izučavanja ekohistorije, pa zato ovaj zbornik radova ima i nesaglediv tematsko-heuristički smisao. Sigurno da je prostor Bosne i Hercegovine pogodan za stvaranje ekohistorijskih studija, pa se ekohistorijski fenomeni na tom prostoru mogu pratiti od antičkog perioda, sve do modernog i suvremenog doba. Nema sumnje da je ovaj zbornik radova ključan u probijanju leda pri čvršćem etabliranju ekohistorije u bosanskohercegovačkoj historiografiji, a kasnije i njenoj institucionalizaciji. Ostaje nada da će se na ovom planu aktivirati i drugi autori čime će doći kraj ekohistorijskoj letargiji bosanskohercegovačke historiografije, jer kao što je rekao Donald Hughes: »... Teritorij ima priču koju valja čuti...«

Ema PAŠIĆ i Dina PAŠIĆ

SLAVEN BERTOŠA, BARBAN I MLETAČKI LOREDANI. ŽIVOT U POKRETU, LJUDI I DOGAĐAJI, KATEDRA ČAKAVSKOG SABORA PAZIN, OPĆINA BARBAN, DRŽAVNI ARHIV U PAZINU, SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI, PAZIN - BARBAN – PULA 2015., 319 STR.

Područje Barbana i Raklja do Rata Cambraiske lige bilo je u sastavu Pazinske knežije, a kada je to područje prešlo pod mletačku upravu, na javnoj dražbi, gospoštiju Barban i Rakalj 1536. kupuje mletačka plemićka obitelj Loredan Da San Stefano te time ona postaje jedna od 17 privatnih gospoštija koje su postojale u mletačkoj Istri, jedina koja se mogla nasljeđivati po ženskoj liniji. U knjizi Barban i mletački Loredani autor prof. dr. sc. Slaven Bertoša, iz dostupnih i dragocjenih povijesnih vrela, donosi mnogo zanimljivih podataka iz prošlosti Barbana i Barbanštine, koji nam barem djelomično mogu prikazati kako su nekadašnjih stanovnici tog područja živjeli, kojim su se poslovima bavili i kako su oblikovali svoju društvenu zajednicu.

Na početku knjige, autor u »Predgovoru« (str. 5.-6.) ukratko opisuje sadržaj djela te zahvaljuje svima koji su mu pomogli tijekom rada na knjizi. U »Uvodu« (str. 7.-9.) u nekoliko se redaka opisuje tijek barbanske prošlosti, od prapovijesnih nalazišta do novog vijeka, čija je najpoznatija ostavština svakako

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Tema broja / Topic

Iz povijesti okoliša rijeke Drave
From the Drava River's Environmental History

Volumen XIII / Broj 13
Zagreb - Samobor 2017
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
tel.: +385/1/4092-148, fax: +385/1/4092-879
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moacanin,
Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - president/predsjednik (Zagreb), Daniel Barić (Le Havre-Pariz, Francuska), Slaven Bertoša (Pula), Zrinka Blažević (Zagreb), Tatjana Buklijaš (Auckland, New Zealand), Ljiljana Dobrovšak (Zagreb), Goran Đurđević (Požega), Josip Faričić (Zadar), Borna Fürst Bjeliš (Zagreb), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb), Paul Hirt (Tempe, SAD), Andrej Hozjan (Maribor, Slovenija), Egidio Ivetic (Padova, Italija), Silvije Jerčinović (Križevci), Karl Kaser (Graz, Austrija), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb), Christof Mauch (München, Njemačka), Kristina Milković (Zagreb), Ivan Mirnik (Zagreb), Mirjana Morosini Dominick (Washington D.C., SAD), Géza Pálffy (Budimpešta, Mađarska), Daniel Patafta (Zagreb), Hrvoje Petrić (Zagreb), Lajos Rácz (Szeged, Mađarska), Gordan Ravančić (Zagreb), Marko Šarić (Zagreb), Mladen Tomorad (Zagreb), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Slavonski Brod, Zagreb), Frank Zelko (Burlington, VT, SAD), Zlata Živaković Kerže (Osijek), Ivana Žebec Šilj (Zagreb)

UDK oznake članaka / Article's UDC markups:

Ivica Zvonar

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN 1849-0190 (Online)

ISSN 1845-5867 (Tisak)

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2017.

Adresa uredništva / Mailing addresses:

Hrvoje Petrić (editor/urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja RH

Print supported by Ministry of science and education of Republic of Croatia

Na naslovnici / Cover:

Veduta Ptuja, foto Nataša Kolar

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

CAB Abstracts

HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA

AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA

JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA

CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland

ECONLIT - AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA

Društvo za hrvatsku
ekonomsku povijest
i ekohistoriju

Meridijani
IZDAVAČKA KUĆA

Izdano u Hrvatskoj